

سفالگری در گذر تاریخ: مطالعه موردی سفالینه‌های نیشابور

مریم جلالی^۱، محمدرضا ریاضی^{۲*}، هانیه شیخی نارانی^۳

۱- دانشجوی کارشناسی ارشد گروه هنرهای تجسمی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران، m.jalali.graphic@gmail.com

۲- عضو هیات علمی سازمان میراث فرهنگی، تهران، ایران، mohammadrezazari@zari@gmail.com

۳- استادیار گروه ارتباط تصویری دانشگاه رسام، کرج، ایران، h_sh_graphica@yahoo.com

چکیده

سفالگری یکی از کهن‌ترین صنایع دستی است که با آداب و رسوم ملل مختلف پیوند خورده و در رهگذر تاریخ فراز و نشیب‌های زیادی دیده است. این هنر در دوران تمدن اسلامی به علت محدود شدن استفاده مردم از ظرف‌های طلایی و نقره‌ای جایگاه خاصی یافته و بالنده شده است. از طرف دیگر این هنر در ایران به سبب موقعیت جغرافیایی آن و نوع فرهنگ مردمان این سرزمین از قدمت زیادی برخوردار بوده و بخشی از هویت ویژه هر منطقه از این مرز و بوم را با خود به یادگار دارد. به گواه تاریخ و آثار باستانی بدست آمده، هیچ تمدنی همچون تمدن ایران زمین نتوانسته است هنر سفالگری را با شیوه‌های مختلف و تزئینات گوناگون و آیینی در هم آمیزد. از این رو در این پژوهش قصد داریم تا به مطالعه سفالگری و سیر تاریخی آثار سفالی در پیش و بعد از دوره اسلامی بپردازیم. سپس به صورت خاص توجه خود را به نیشابور به عنوان یکی از مراکز مهم سفالگری در ایران معطوف خواهیم کرد که آثار بدیعی در آن اکتشاف شده‌اند. این مقاله از لحاظ ماهیت تاریخی- توصیفی- تحلیلی است و روش جمع‌آوری اطلاعات کتابخانه‌ای و مشاهده‌ای است. این پژوهش می‌تواند در شناخت تاریخ سفالگری و دسته‌بندی سفال‌ها از لحاظ تزئینات به هنرمندان کمک نماید.

واژه‌های کلیدی: سفالگری، هنرهای اسلامی، خط کوفی، سفال‌های نیشابور.

۱- مقدمه

سرزمین کهن‌سال ایران، با موقعیت خاص جغرافیایی، و قرار گرفتن بر شاهراه تمدن‌های شرق و غرب از دیرباز از دیدگاه هنری از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بوده است. درک کامل کارهای هنری ملت با استعدادی مانند ملت ایران به راستی کار کوچکی نیست و این موضوع همواره مورد توجه جدی دانشمندان عالی مقام است. هنر ایران بر تزیین مبتنی است. از همان آغاز، هنرمندان خواسته‌اند نقش‌هایی را که کنایه و نشانه‌ای از اشکال و امور خارجی است بنگارند و این شیوه در نظر بعضی از فیلسوفان عمل اصلی و خاص ذهن بشری است.

سفال‌سازی و رشته‌های مرتبط با آن در زمره‌ی هنرهای پر پیشینه ایران قرار دارد که همواره با آثار متعدد و متنوع در متن زندگی و در معماری کشورمان حضور داشته و دارای جایگاه مناسبی بوده است.

از بررسی هنرهای ایرانی پیش از تاریخ مدون و نیز در دوران ایران باستان، این نکته را می‌توان دریافت که سفال و کاشی یکی از هنرهای مطرح و پر رونق ایرانی بوده و آثار فراوان به دست آمده است. تزیینات منقوش بر روی ظروف سفالین، ما را از اندیشه و مقاصد سازنده‌ی آن‌ها آگاه می‌سازد؛ زیرا به سادگی می‌توان مشخصه‌ی روش‌های آن‌ها را از روی غالب نقوش این سفال‌ها تشخیص داد، و حتی ملاحظه می‌شود که تزیینات مشخصی هنوز تا زمان ما ادامه دارد. سفالگری یکی از مهم‌ترین